

Michel Houellebecq *Behódolás* című regénye kimondottan olyan szöveg, amelynek értelmezésekor nagyon nehezen lehet elvonatkoztatni a politikai, társadalmi kontextustól. Politikai szatíráként olvasva a könyvet viszont túl sokat veszünk. A történet 2022-ben játszódik, Franciaországban demokratikus választás útján muszlim elnök kerül hatalomra. Franciaország iszlamizációja és az európai kultúra bukása olyan provokáció, amely könnyen irányíthatja az értelmezést, és Houelle-

Urbán Csilla 13

FEKETE SZÜZET DIÁKLÁNYOKRA CSERÉLNÉNK

Michel Houellebecq: *Behódolás*

becq sokat tesz is azért, hogy ez így legyen. Alapvetően ilyen a cím, amely rájátszik az iszlám szó jelentésére (behódolás Istennek), illetve az, hogy a szöveg aktuális problémákra reflektál, és létező félelmeket használ ki. A magyar kiadás ráadásul az európai kultúra szimbólumának is tekinthető Mona Lisát felhasználva a borítóval is befolyásolja az értelmezést (a francia kiadás egyébként a Flammarion kiadóra jellemző, semleges borítóval jelent meg). Könnyen úgy tűnhet, hogy a regény elsősorban a francia társadalom iszlámnak való zökkenőmentes behódolásáról, az értelmiségi – a regény világában az egyetemi – elit gerinctelen alkalmazkodásáról, és Európa, illetve a nemzetállam bukásáról szól, amely a liberális demokrácia számlájára írható. Egy ilyen értelmezés azonban csak a szöveg felszínét kapargatja.

Houellebecq ugyanis elég szűk fókuszot választ: az egyes szám első személyű elbeszélő Francois kimondottan apolitikus, az egyetem belső világán kívül gyakorlatilag nem tud semmiről. Ő maga nem mond véleményt az eseményekről, ez részben azért van, mert nem is vesz részt bennük. Ennek egyik leglátványosabb eleme, amikor az elnökválasztás napján elhagyja Párizst: az úton egy ideig nincs rádióadás, nem találkozik senkivel, a hotelben nincs internet, tévéadás, az olvasó már azt gondolhatja, apokaliptikus események zajlanak a fővárosban. Erről később nem sokat tudunk meg, amiről pedig ismeretünk van, azt általában annak köszönhetjük, hogy Francois szólamába néha belekeverednek a tévében nyilatkozó politikai elemzők véleményei. Olvasunk ezenkívül tárgyilagos híradásokat is, Francois ezeket sem véleményezi, illetve sokat tudunk meg más szereplőktől, akik kimondottan azért kellene, hogy egyáltalán értesüljünk valamiről. Erőltetettnek is hatnak ezek a figurák, ilyen például Francois egyetemi kollégájának a férje, a belbiztonságnál dolgozó Tanneur, vagy a szélsőjobboldali identitárius mozgalomhoz közel álló új kolléga, Lempereur. Francois ráadásul Párizs Chinatownnak

nevezett részén lakik, ahová a felfordulás a zárt ázsiai közösség miatt gyakorlatilag nem jut el.

14 Francois apolitikussága és az egyetemi világra korlátozódó kis mozgásteret miatt nem igazán tudunk meg részleteket a diegetikus világ társadalmáról. Így könnyen beleeshetünk abba a hibába, hogy szövegen kívüli politikai és társadalmi folyamatokat alkalmazunk mankóul, ezeket a kortárs politikai környezetből és társadalmi szerkezetekből kiindulva továbbgondoljuk, majd felhasználjuk a regényben szereplő szituáció vakfoltjainak kiegészítéséhez. Ha teszünk egy kísérletet, torz képet kapunk: a regény egy tragikus pillanatban, a Charlie Hebdo satirikus magazin elleni támadás napján jelent meg, amely után a francia társadalom a szólásszabadság melletti kiállásnak és összefogásnak megindító formáját mutatta. Ez a fajta magatartás a regényből teljesen hiányzik, abból a kevés információból, ami a rendelkezésünkre áll, egy közönyös, beletörődő társadalom képe rajzolódik ki. Amit még a regény fikciós világából megtudunk, hogy Franciaországon belül erős szociális és kulturális hálózat áll a Ben Abbas vezette Muzulmán Testvériség mögött, Franciaországon kívül komoly muszlim szövetségek alakultak és előrehaladott diplomáciai kapcsolatfelvétel zajlik a muzulmán országok között. Gyakorlatilag mindenki beáll egy új, a Római Birodalmat feléleszteni és Észak-Európával kiegészíteni kívánó mérsékelt muzulmán vezető mögé, ami szintén nehezen elképzelhető, szem előtt tartva a muzulmán társadalmak rendkívüli rétegzettségét, és az ebből következő politikai konfliktusokat. Ha Európa iszlamizációjaként és bukásának leírásaként olvassuk a szöveget, akkor a *Behódolás* egy a francia szélsőjobbnak tett gesztusként is értelmezhető, nem túl érdekes regény. Az iszlamofób kijelentéseiről is elhíresült Houellebecq egyébként eléggé sztereotip módon viszonyul az iszlámhoz, a mérsékelt és a radikális iszlám furcsa keverékét adja. Nem jelzi a muzulmán csoportok differenciáltságát (ugyan tudjuk, hogy vannak radikális csoportok, ez azonban inkább arra jó, hogy jelezze, a szélsőjobbos identitárius csoport nem sokban különbözik az iszlamistáktól; illetve azt is tudjuk, hogy a mérsékelt Ben Abbas megpróbál borsot törni a szaúdiak orra alá, ennek ellenére átengedi nekik a Sorbonne-t). A saríja puha formájának bevezetése pedig kimerül a diáklányok elfátyolozásában és az egyetemi tanárok számára az iszlámra való áttérésben. Elég furcsa és a diegetikus világban az iszlámmal kapcsolatos tudatlanság jele az a jelenet is, amikor Tanneur egy muszlim politikus győzelme idején még azt magyarázza Francois-nak, hogy egy muszlimot, konkrétan Ben Abbas-t, nem úgy kell elképzelni, mint egy terroristát.

Ha eltávolodunk a konkrét politikai szituációtól, azaz Franciaország iszlamizálódásától, akkor általánosabban úgy is értelmezhetjük a regényt, hogy itt a felvilágosodás bukása utáni morális és értékválságról van szó,

amelyre a válasz a vallás lehet (ahogy így van az például az *Egy sziget lehetőségében* is), amely remekül kibékíthető a modern természettudománnyal. A vallásra szükség van a társadalomban, erre jut Houellebecq ebben a könyvben is. Más azonban a politikai berendezkedést átformáló vallásosság, ami az iszlamizáció formájában a könyv nem túl kidolgozott háttérét 15 adja, a társadalmi támogatottságot – amellet, hogy megnyeri az értekek csatáját a család középpontba állítása és a patriarchális társadalom visszaállítására képében – pedig gazdasági sikerekkel éri el, és más a vallás felé fordulás mint egyéni válasz.

Sokkal termékenyebb, ha Francois alakja áll az értelmezés középpontjában, és így elkerülhetjük, hogy felüljünk azonnal Houellebecq provokációjának. Ha megnézzük az öt részre osztott könyv szerkezetét, akkor azt látjuk, hogy Francois (intellektuális, vallási, magánéleti) válságai strukturálják a kötetet.

A negyvenes éveiben járó Francois egy tipikus houellebecq-i alak, kiábrándult, célt vesztett irodalmár értelmiségi valódi emberi kapcsolatok nélkül. Túl van intellektuális és szerelmi életének csúcspontján, leginkább az unalom jellemzi, amelyet csak néha szakít meg egy-egy diáklánnyal való kapcsolata. Ben Abbes győzelme után elfogadja a jó pénzzel járó nyugdíjazást, később azonban enged a csábításnak, és visszatér az egyetemre. Általában véve nem túl érdekes regényalak. Doktori disszertációját Joris-Karl Huysmans-ról írta, őt igazi barátjának tekinti, habár kiderül, hogy félreértelmezte szövegeit. Élete középpontjában Huysmans művei állnak, kapcsolatot, párhuzamot keres a szerzővel, és egyéni válságaira próbál ugyanolyan választ adni. Doktori értekezése a másik szöveg, ami igen fontos: nemcsak ebben látja élete igazolását, hanem mások vele való viszonyát is ez határozza meg. Az olvasó számára azonban ismeretlen marad, pedig szakmai körökben állítólag nagy jelentőségű értekezéstről van szó: Robert Rediger, a Sorbonne Muzulmán Testvériségnek behódoló új rektora annyira feldicséri, amikor megpróbálja Francois-t visszacsábítani az egyetemre, hogy *A tragédia születéséhez* hasonlítja.

Ahogy Francois számára a doktori értekezés, úgy Huysmans számára a francia modernitás alapszövegének tekintett, a dekadencia művészetszemléletét bemutató, irodalmi és képzőművészeti alkotások értelmezéseit felvultató *A külön*c jelenti élete fő művét. Jules Barbey d'Aureville katolikussá vált regényíró a regény elolvasása után kijelentette, Huysmans előtt két út áll: az egyik az öngyilkosság, a másik a katolicizmus. Huysmans számára a menekülést az istenség jelentette, ebben Francois is megpróbálja követni, de próbálkozása több okból is kudarcba fullad. Ebből a szempontból a kulcsjelenet mindenképpen a Rocamadour-ban tett látogatás. Itt érdemes

megjegyezni, hogy a térbeli szerveződés leköveti Francois katolicizmushoz való közeledésének és távolodásának vonalát: Párizsból megy Martelbe, amely település környékén 734-ben győzedelmeskedik Martell Károly a mórok felett, (Tanneur itt fejt ki többek között, hogy ideje összebékülni az 16 iszlámmal). Ezután jön Rocamadour, ahol eldől, hogy Francois számára nem jelentheti a menekülést a katolicizmus, innen visszatér Párizsba, elfogadja a nyugdíjazását, majd még egy próbát tesz Huysmans útján és a szintén a keresztény Európa és az iszlám harcáról emlékezetes Poitiersba, illetve a ligugéi apátságba megy, visszatérve Párizsba pedig igent mond Rediger ajánlatára.

Visszatérve Rocamadourra, itt Francois a Fekete Szület szemlélve olyan spirituális hatalmat és érinthetetlen erőt érez, amely teljesen különbözik Huysmans istentapasztalatától. Itt még arról a középkori kereszténységről van szó, amelyből hiányzott az egyéniség fogalma, és Francois azt érzi, hogy az ő egyénisége is szépen lassan feloldódik a Fekete Szűz előtt. Elég jellemző Houellebecq-re az az írói megoldás, ahogy a patetikus, emelkedett eszmefuttatást egy félmondattal lecsapja: „Úgy láttam, a Fekete Szűz felemelkedik, elválik talapzatáról, és egyre nagyobbra nő, a gyermek Jézus pedig mindjárt elszakad tőle, és biztos voltam benne, hogy csak fel kellene emelnie a jobb karját, elpusztulnának mind a pogányok és a bálványimádók, és a világ kulcsa a kezébe adatna, »mint Úrnak, a Világ Urának, a Mesternek«. (...) De az is lehet, hogy egyszerűen csak éhes voltam.” Francois-nak eszébe jut Huysmans, és az a reménytelen vágy, amellyel csatlakozni próbált a hithez. Meg kell azonban jegyezni, hogy Huysmans viszonyulása a katolicizmushoz elsősorban esztétikai, metafizikai kérdésekről nem esik nála szó. Erre Francois is rájön, ez az egyik jele annak, hogy félreértette Huysmanst. A Francois által tapasztalt spirituális élmény egy olyan katolicizmushoz tartozik, amelyhez ő már végképp nem tud kapcsolódni. Szinte látjuk, ahogy közeledik a kegyelmi pillanat, viszont lassan a szemünk előtt válik teljesen lehetetlenné: „Vele volt az erő, vele volt a hatalom, de éreztem, hogy fokozatosan elveszítem vele a kapcsolatot, egyre távolodik a térben és az évszázadokban, miközben én ott ülök a padban magamba roskadva, összetöppedve, kiszikadva. Fél óra múltán felálltam, végképp elhagyatva a Szentlélek által, romlott, mulandó testemmé zsugorodva, és szomorúan leballagtam a lépcsőn a parkolóba.”

Francois a másik menekülési útról, az öngyilkosságról is polemizál, eszerint nincs valódi oka rá, mégis érzi, egyre közelít hozzá, mivel már nem tud szembeszállni mindazzal a „hercehurcával, amelyek végigkövetik egy átlagos nyugati ember életét.” Itt ütközik ki leginkább a nyugdíjazás után viszonylagos jólétben élő Francois unalma. Később persze kiderül, hogy ez a szándék sem volt túl komoly, nem akar „meghalni, gyorsan, magányosan,

boldogtalanul". Az ilyen megjegyzések miatt úgy tűnik, hogy ezeknek a választásoknak Francois számára nincs igazán tétjük. A Fekete Szűz előtt nem feltétlenül azért nem tud feloldódni a spirituális élményben, mert ez a fajta kereszténység már megközelíthetetlenül távoli, hanem mert Francois számára túl kockázatos – ahogy saját életének elvétele is. És itt van a 17 legnagyobb probléma Francois alakjával: kezdettől fogva minden elől kitér, aminek tétje van, így nemcsak életunt alaknak tűnhet az olvasó számára, hanem érdektelennek is. Sem szerelmi életének kudarca, sem a katolicizmushoz való közeledés kudarca nem jelent meglepetést, sőt a katolicizmus és az iszlám közötti választás jelentősége is súlyát veszti.

Francois Rocamadour-on kívül még egy próbát tesz a katolicizmussal és ellátogat a ligugéi apátságba, ahol Huysmans oblatust lett. Itt azonban már semmiféle spirituális jelenlétet nem érez. Sem a valóságban, sem a szerelemben nem találja a kiutat, de még a szexben sem. Ekkor jelenik meg ismét Huysmans, és innen érthető a regény végső megoldása. Francois flamand ételek között válogatva döbben rá, hogy félreértette Huysmans-t: a halál és a szex közel sem játszott nagy szerepet az életében, és – konkrétan Grünwald Isenheimi oltárának Keresztrefeszítés jelenetében – valójában nem a művészi ábrázolás, hanem a testi szenvedés ragadta meg, illetve Francois értelmezésében a testi szenvedéstől való félelem. Szövegei pedig nem a szimbolizmushoz és az impresszionizmushoz, hanem a flamand mesterekhez kötődnek, egyetlen igazi témájuk a polgári boldogság. Francois rájön, hogy Huysmans-nak a legnagyobb boldogságot az egyszerű örömök jelentették, ez azonban elérhetetlen volt számára. Öngyilkosság, vallás, polgári boldogság: ez az a három út, ami Huysmans alapján Francois előtt áll. Miután az első kettő járhatatlan volt számára, Rediger ajánlatának elfogadásával a harmadik utat választja, Huysmans számára az igazit, beteljesíthetlent. Ha az iszlám olyan spirituális élményt nem is ígér, mint a középkori kereszténység, a jóléten és a poligámia biztosította nőknél keresztül legalább az apró örömökre van remény. Igaz, ez a harmadik út az első kettőhöz képest súlytalannak tűnik, és talán kicsit túl nagy árat kell fizetnie érte, egyéni szabadságát kell feladnia. Azonban úgy tűnik, Francois nem érzi ezt a tétet, jobban mondva nem érdekli. Innentől már elég komolytan az Istenhez való viszony. Ennek egyik legkomikusabb megnyilvánulása, amikor Francois Isten létezésén gondolkodik, majd félelem tölti el, hogy lehet, mégis van Teremtő, aki egyszer csak állkapocsrákkal fogja sújtani. A legjobban pedig amiatt aggódik, hogyan fog így elmenni bevásárolni.

A behódolás így konkrétan nem az iszlám vallásra való áttérést jelenti. Ahogy az igazi, az egyén istenség előtti feloldódását ígérő katolikus hit elérhetetlen, Francois számára az iszlám hit is átélhetetlen. Rediger még a

brüsszeli útja előtt próbálja meggyőzni Francois-t, és finoman elő is készíti döntését. Az iszlám szerinte – a buddhizmussal és a kereszténységgel ellentétben – tökéletesnek tartja Isten művét, ami azt jelenti, hogy a világban nem csak szenvedés vár az emberre, és egy szado-mazo klasszikusra, 18 az *O. történetére* utalva kifejti, hogy a behódolás az emberi boldogság csúcsa, a férfinak behódoló nő és az Istennek behódoló férfi hasonló érzést él át. Valamiféle spirituális élmény, az istenséggel való különleges kapcsolat lehetősége még fel is fedezhető itt, viszont ez is súlyát veszti, hiszen tudjuk, a rektor csak egy átlátszóan jól begyakorolt térítő szöveget mond fel. Benne van viszont az egyszerű örömök ígérete, amelyhez Francois is eljut.

Azt is mondhatnánk, hogy Francois könnyen eladta magát, ennél azonban többről van szó. Végigköveti Huysmans életútját, felméri a kudarcokat, majd azt a menekülési útvonalat választja, ami a legbiztosabbnak, legkockázatmentesebbnek tűnik. A behódolás egyértelműen következik a Francois által végigjárt útból és személyiségéből is: az egyén feloldódása lenne az igazi menekvés, ez azonban már Huysmans-nak sem sikerült, aminek reménytelenség, az egyszerű örömök elérhetetlenségének pedig boldogtalanság lett az eredménye. Lehet azonban még várni valamit az élettől (anyagi javakat és engedelmes, odaadó lányokat, akik értenek az örömszerzéshez), Francois számára pedig kézzelfoghatóan elérhető ez a második élet – habár az egyéni szabadság feladásának árán. Ez azonban egyáltalán nem tragikus, és ebben a világban ezt már bánni sem kell. (*Magvető, Bp. 2015*)

